

Suomenkielisen tulee osata suomen kieltä

Espanjassa pikkulapsetkin puhuvat espanjaa. He ovat syntyneet laajalti levinneeseen kielelliseen kulttuuripiiriin, mutta se ei tee heistä maailmankansalaisia, ei edes eurooppalaisia, vaikka Espanjan valtio kuuluu maailmanjärjestöihin ja erilaisten taloudellis-poliittisten sopimusten kuten Euroopan unionin piiriin. Ensi ja viime kädessä espanjalaiset ovat espanjalaisia; he ovat syntyneet siihen kulttuuriin, joka on kehittynyt heidän esivanhempiansa asuttamalla niemimaalla.

Tältä Euroopan kolkalta asioita tarkastellessa kotimainen puhe kansallisen identiteetin menettämisestä Euroopan unioniin liittymisen seurauksena vaikuttaa omituiselta oman kielen ja sen varaan rakentuvan kulttuurin vähättelyltä. Olisivat saaneet olla nämä pelottelijat mukana niillä taannoisilla Vammalan vanhan kirjallisuuden päivillä, joilla Lennart Meri esitelmöi suomalais-ugrilaisista kansoista ja niiden kulttuuriperinnöstä. Meri lopetti esityksensä ilkkurisesti silmiä siristellen huomauttamalla, että Euroopan nuorten kansojen johtajat, nämä Thatcherit, Mitterrandit ja Kohlit, tekivät viisaasti, jos kysyisivät suomalais-ugrilaisilta kansoilta – ja miksei myös baskeilta ja kelteiltä – miten Euroopassa tullaan toimeen. Me olemme asuneet Euroopassa ellemmme aina niin ainakin pisisimpään. Me olemme alkuperäiseurooppalaisia. Me olemme ottaneet tulokaskansat vastaan ja sopeutuneet elämään heidän rinnallaan luopumatta kielestämme ja omapohjaisen kulttuurin viljelystä. – Suuruudenhulluuttako? Ei! Itse asiassa takavuosiina ahkerasti viljellyllä rauhanomaisen rinnakkainelolon poliittisella ilmaisulla on parituhatuotinen historia takanaan. Fraasit tulevat ja menevät, historia on.

Niiltä kansallisen identiteetin menettämisestä pelottelijoilta, jotka varoittavat viittaamalla amerikkalaisperäisen kulttuurin vaivattomaan leviämiseen maahamme, on jäänyt huomaamatta, että Aku Ankka puhuu Suomessa suomen kieltä. Brittiläinen Suomen kielen ja kulttuurin tutkija Michael Branch toi esiin tämän näkökulman samaisilla vanhan kirjallisuuden päivillä: Kansat sulauttavat kulttuuriinsa sen mihin niillä jo on sekä teknisiä että henkisiä valmiuksia. Niin kauan kuin

Aku Ankka ja kumppanit haastelevat puhekuplissa selvää suomea, ei suomalaisella kulttuurilla ole mitään hätää.

Täältä turisti-Espanjan horisontista minulle on valjennut sekini suomalaisuuden piirre, että kielelme on perusolemukseltaan perin demokraattinen. Koulutustaustasta riippumatta suomalainen pystyy äidinkielellään ilmaisemaan sanottavansa selkeästi ja ymmärtämään kuulemansa. Tarkoitin tietysti yleiskieltä. Ammattisanasto ja suomentamattomat lainasanat ovat eri asia.

Suomenkielisen ilmaisun demokraattisuutta on myös se, että kielessämme ei ole aitoja luokkakerrostumia ts. erilaista puhetapaa ylemmille ja alemmille. Meillä ei ole ollut sellaista suomenkielistä yläluokkaa, joka valtansa pönkittämisiksi olisi tarvinnut kielellisiä kiemuroita. Vanhassa virkakielessä näitä kiemuroita toki oli; olivat tyylilainoja ja niin ruotsin kuin venäjän virkakielestä. Viimeisin taisi olla ”kunnioittaen” virkakirjeen aloitusvirkkeessä ja lopussa ennen allekirjoituksia. Vaikka alamaisimmat kiemurat ovat poistuneet, kapulakielisyyttä virkakielessä on jäljellä turhan paljon.

Arkisempi kielikiemura, ns. piikapersona on oli laina ruotsin kielestä; puhuttiin ruotsia suomenkielen sanoin. Piikapersona katosi silloin, kun kahvelista tuli haarukka ja kihvelistä rikkalapio. Tosin on huomautettava, että tätä hän-persoonaa ei käytetty vain herrasväen ja palvelusväen välisessä puheessa, vaan sen avulla osoitettiin myös säätyyn katsomatta kunnioitusta esim. suvun iäkkäimpiä jäseniä kohtaan. Tämä puhetapa on kadonnut lähes kokonaan – onneksi – mutta Olof Palmén Ruotsista meille levinneen sinuttelun myötä on myös kadonnut suomalaisten taito puhutella muita ihmisiä kohteliaasti. Oletteko Te, arvoisa lukija, oppinut teittilemään oikeakielisesti? Sähköisissä tiedotusvälineissä esiintyvien valtaenemmistölle se näyttää olevan ylivoimaisen vaikeaa

Vaikka suomen kielen demokraattisuudesta maksetaan muihin kieliryhmiin verrattuna käyttäytymisen puolella, on tuo demokraattisuus kuitenkin yksi suomalaisuuden arvopääomista. Se perustuu vankkaan talonpoikaisperinteeseen, josta kielelme kehittyi suoraan sivistyksen kieleksi.

Vaikka suomen kielellä onkin vankka historiallis-kulttuurinen perusta, sen ylläpitämiseen ja huoltoon on uhrattava voimavaroja monin tavoin. Ylioppilastutkinnon kehittämistä pohtineen toimikunnan ehdotus pakollisen äidinkielen kokeen jättämisestä pois tutkinnosta herättääkin ihmetystä. En muista lukeneeni lehdistöstä yhtäkään myötäsukaista mielipidettä, mikä ei tietenkään merkitse, etteikö ajatuksen hyväksyjäkin voisi olla olemassa. Minä en heihin kuulu.

Ylioppilaskirjoitusten äidinkielen koetta on yleisesti pidetty kypsyysnäytteenä. Olen vuosittain lueskellut mielenkiinnolla mm. Suomen Kuvalehdessä julkaistuja parhaita aineita. Kypsiä nuorten kypsiä tekstejä ne ovat. Kysyn kuitenkin, onko verbaalinen lahjakkuus ainoa kypsyuden kriteeri? Eivätkö äidinkielen kokeen aihevalikoimat rajoita niiden abiturienttien kypsyuden osoittamista, joiden syvin mielenkiinto kohdistuu muihin kuin kulloinkin annetuissa aiheissa esillä oleviin teemoihin? Yleensä hekin sentään kykenevät laatimaan hyväksyttävän kirjoitelman ainakin yhdestä annetusta temasta, vaikka eivät yllä tarkastajien arvostamaan lennokkuuteen.

Ylioppilastutkinnon äidinkielen kokeen rakennetta voitaisiin hyvin muuttaa, esimerkiksi siihen suuntaan, että tutkitaan kokelaan kyky ilmaista asiansa ja ajatuksensa selkeästi ja selkeällä suomen kielellä, siis kyky tuottaa kelvollista tekstiä. Ei luetun ymmärtämisen tutkiminenkaan olisi pahitteeksi. Se voisi käydä päinsä niin, että kokeessa olisi esitettävä, jonkin tekstin olennainen sisältö vaikkapa enintään 200 sanalla. Tekstin tuottamista sekin tietysti on, mutta selväkielistä tiivistämisen taitoa moni tarvitsee työelämässä, varsinkin tutkijat.

Tutkijalle kielellisen ilmaisun hallinta on tärkeä työkalu. Ajattelemme moniulotteisesti, mutta muille voimme kertoa ajatuksistamme vain lineaarisesti, perättäisinä lauseina ja virkkeinä. Voimme toki jaotella esityksen asiaryhmiksi ja sitten koota ne yhteen moniulotteisempaan tarkasteluun tai ylemmälle abstraktion tasolle, mutta puhunnan ja kirjoit-

tuksen lineaarisuudesta emme vapaudu. Siksi puhutun ja kirjoitetun selkeys ja selväkielisyys ovat tutkijalle avuja; niiden tulee kuulua hänen työkalupakkiinsa. Jos häneltä ei edes ylioppilastutkinnossa vaadita oman kielen kunnollista osaamista, häneltä kuuluu tutkijan ammattiin valmistautuessa paljon aikaa sen kielenhallinnan oppimiseen, mikä hänellä tulisi olla pääomana jo korkeakouluun tullessaan.

Olen muutamassa koulutustilaisuudessa korostanut äidinkielen hyvän osaamisen merkitystä tutkijalle ja aina kohdannut jonkin verran vastustusta: Meidän edellytetään julkaisevan tuloksemme kansainvälisesti arvostetuissa aikakauslehdissä eikä siihen tarvita suomen (saati ruotsin) kielen taitoa; mehän julkaisemme englanniksi! Vastaan kysymällä ajatteletteko työtä tehdessä englanniksi, keskustelletteko kollegojen kanssa vain englannin kieltä käyttäen, hallitsetteko englannin kielen niin hyvin, että ette tarvitse ammattitaitoista kielentarkastajaa. Suuntaamalla tutkimustyöstä viestiminen vain ja ainoastaan kansainväliselle lukijakunnalle köyhdytetään suomalaista kulttuuria. Onhan tieteenharjoitus yksi kulttuurin osa-alue.

Tietysti julkaiseminen maailmanlaajuisesti ymmärretyllä kielellä asettaa suomenkieltä äidinkielenään puhuvalle tutkijalle vaatimuksen taitaa tuota kieltä, mutta se ei sulje pois vaatimusta osata kunnollisesti myös äidinkieltä. – Espanjaakin ymmärretään maailmalla varsin laajalti. Se ei kuitenkaan ole mikään tieteen *lingua franca*. Espanjalaisessa kulttuurissa äidinkieltään ”sinne päin” käyttävä tutkija ei ole vakuuttava; hän ei ole sivistynyt.

Suomessa tarvitsemme kaikki hyvää suomen kielen taitoa, jos aiomme kansakuntana tulla hyvin toimeen ja säilyä kansojen meressä kuten tähänkin asti olemme säilyneet. Suomalainen kulttuuri kehittää suomen kieltä ja suomen kieli luo suomalais-ta kulttuuria.

Benalmádenassa 24.11.1993

Marjatta Okko